

Globalisaation loistava kurjuus

PETRI RÄSÄNEN

Kansainvälisen kaupan ja investointien vapautuessa rikkaat ja köyhät kohtaavat toisensa. Kyse on globalisaatiosta, edistyksestä ja moraalista.

Filosofi Immanuel Kant tarkastelee inhimillisen kulttuurin kehitystä vastavoimien kautta. Ihminen on samaan aikaan sekä epäsosiaalinen että sosiaalinen. Minua vastassa ovat toiset yksilöt, joiden intressit usein ovat vastoin omia intressejäni. Toisten intressit ainakin voivat olla vastoin omiani, mikä saa minut pitämään kiinni paikastani.

Toisaalta ihminen ei kestä yksin. Toinen puoli ihmistä on sosiaalinen ja kaipaa muita ihmisiä. Inhimilliset saavutukset eivät myöskään synny yksin. Järki on kommunikatiivinen, pyrkii ilmaisemaan itsensä ja hakee vastakaikua väitteilleen. Ilman kommunikatiivista yhteisöä järki ei myöskään kehity.

Jotta inhimillinen kulttuuri saavuttaisi päämääränsä, on epäsosiaalisen aineksen alistuttava. Kuri on kulttuurin ensimmäinen ehto. Kantilla tämä tarkoittaa niin itsekuria kuin yhteiskunnallista, kasvatuksellista, sivistävää ja oikeudellista kuritusta. Tämä ei kuitenkaan riitä. Kulttuurin kehitys vaatii myös taitoa. Mutta kenellä on aikaa omaksua noita taitoja?

Kantin mukaan modernia yhteiskuntaa luonnehtii kolennaisesti epätasa-arvo. Toiset tekevät työtä, josta he eivät saa nautintoa, joka ei kasvata eikä kehitä heitä. Nämä työntekijät kuitenkin elävät työllään, ja ilman sitä he eivät eläisi. Samalla he rakentavat perustaa toisten ih-

misten elämälle, heidän vapaa-ajalleen ja taidolleen rakentaa kulttuuria ja maailmaa.

Globalisoitunut maailmantalous on muuttuva talous. Kaupan esteiden poistuessa pääoma ja investoinnit hakeutuvat alikehittyneille alueille, koska ne tarjoavat parhaat tuottomahdollisuudet. Köyhä ihminen ottaa vastaan työn, minkä jälkeen hän ei ole yhtä köyhä. Se kilpailukykyinen palkka, jonka ylikansallinen yhtiö työntekijälle maksaa, on toisinaan enemmän kuin mitä paikalliset yritykset maksavat. Palkka ei kuitenkaan saa olla liian korkea, koska muuten työntekijät kuolisivat. He eivät kuolisi lisääntyessään liikaa hyvinvoinnin innoittamina (kuten joskus ajateltiin), vaan köyhyyteen. Työntekijät kuolisivat, koska ylikansallinen yhtiö ei enää voisi maksaa heille palkkaa, koska toisaalla olisi mahdollista maksaa pienempää palkkaa.

Länsimainen epäsosiaalinen ihminen huomaa, miten köyhä ihminen ottaa hänen paikkansa. Sosiaalisena ihmisenä hän kuitenkin ymmärtää, että tapahtuvilla muutoksilla on hänen oman intressiryhmänsä yli ulottuvia vaikutuksia. Maailma rakentuu epäsosiaalisen ihmisen antaessa periksi sosiaaliselle itselleen. Toisaalta epäsosiaalinen minä näkee, miten kaikkien ei tarvitse uhrautua. Jotkut onnistuvat välttämään globaalin kurin muotoja tai käyttämään niitä hyväkseen.

Globalisaation myötä sivistys muuttaa muotoaan, syntyy uusia sivistyksiä, taito kehittyy. Edistyksen paikka määräytyy taloudellisten olosuhteiden myötä. Alikehittyneiden maiden työntekijöiden palkat ovat murto-osa länsimaiden työntekijöiden palkasta, jotka puolestaan ovat

murto-osa talouseliitin palkoista. Kiinan köyhällä on varaa käydä kotitilalla, suomalaisella on vähemmän aikaa huvittaa itseään kuin aikaisemmin, joka puolella eliitti sivilisoi itsensä yli kaikkien rajoitusten.

Globalisaatio on tekninen prosessi. Ihmiset tekevät sopimuksia, jotka edesauttavat heidän mieltymystensä toteuttamista. Monikansallinen yhtiö valmistaa lenkitossuja. Köyhät saavat palkkaa, tuotantoketju saa enemmän palkkaa, rikkaat kaikkein eniten. Mieltymykset tyydyttyvät tekniikan asettaessa tavan toteuttaa niitä. Mikäli ymmärrämme moraalilla – vaikkapa Kantiin viitaten – päämäärien asettamista, on globalisaatio moraalien ulkopuolella. Sillä ei ole päämääriä. Globalisaatiolla on kuitenkin seurauksia, joista monet arvioidaan moraalili-

”Maailma rakentuu epäsosiaalisen ihmisen antaessa periksi sosiaaliselle itselleen.”

Globalisaatio ei tunnusta mitään yleistä (kantilaista tai jotain muuta) moraalista sääntöä. Tässä suhteessa monet luottavat taloustieteeseen, jonka mukaan ihmisten valinnat ovat aina heidän mieltymystensä määräämiä. On toki mahdollista, että nämä mieltymykset kohdistuvat jonkin moraalisen päämäärän toteuttamiseen. Tällöin globalisaatio samastuu erään moraalisen näkökulman

sesti arvokkaiksi, toiset taas eivät täytä moraalisia kriteerejämme. Moraalisten päämääriemme täytyminen on satunnaista: tekniikka voi kohdata tai olla kohtaamatta moraalien.

Kant näkee, miten tympeä työ riistää tekijältään mahdollisuuden asettaa itse päämääriä. Samaan aikaan eliitti on pakahtua päämääriinsä, kykyinsä luoda ja rakentaa sivistystä. Moraali on siis eliitin käsissä, mutta heidän työnsä myös uhkaa syöstä kulttuurin tuhoon, koska ylellisyys ja turhat toiveet syövät sivistystä. Kantin mukaan on mahdollista, että kehityksen loistava kurjuus päättyy lopulta harmoniaan, jossa kyky valita päämäärät ja taito toteuttaa ne ovat sopusoinnussa keskenään. Päämäärämme voisi olla vaikkapa hyväksyä vain sellaiset valintojamme ohjaavat säännöt, jotka voisimme yleistää koskemaan kaikkia ihmisiä.

kanssa. Toisaalta on mahdollista, että moraalinen kuri ja velvollisuudet eivät miellytä ihmisiä, vaan heidän mieltymyksensä suuntautuvat toisaalle. Niin tai näin, prosessi vie kehitystä eteenpäin.

Kantin mukaan kulttuurin kehitys tapahtuu vailla tietoista suunnitelmaa, epätasa-arvoisten olosuhteiden, menetysten, oman edun tavoittelun ja turhamaisten tavoitteiden kautta - uhaten aina samalla tuhota omat saavutuksensa. Globalisaation osapuolet ymmärtävät tämän ajatuksen kehityksen loistavasta kurjuudesta. Kantin ajatusta moraalista velvollisuudesta, joka voisi kehottaa toimimaan omia mieltymyksiä vastaan, ei samalla tavoin ymmärretä. Eikä sitä, että moraaliset päämäärät voisivat saada ilmaisunsa maailmassa muutenkin kuin satunnaisesti.